

Оксана КВАСНИЦЯ

*кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, oksana_kv@meta.ua
ORCID ID: 0000-0003-3003-7616*

Юрій ГУДУСЬ

*аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, y.hudus@st.wunu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0000-0717-1935*

Олег КЛИМИК

*аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, o.klytyk@st.wunu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0004-7192-2392*

УПРАВЛІННЯ ЗАЛУЧЕНИМИ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Вступ. Фінансові ресурси торговельного підприємства – це власні та залучені кошти. Власні ресурси є частиною активів, що залишається після оплати його зобов'язань. Традиційно перевага у структурі фінансових ресурсів власного капіталу означає, що підприємство має вищу фінансову стійкість, якщо ж більшу частину складають залучені кошти, то це свідчить про зниження платоспроможності та погіршення фінансового стану компанії. Проте у сучасних умовах воєнного часу торговельні підприємства вимушені залучати фінансові ресурси з різних джерел задля того, щоб утриматися на ринку та підтримувати рентабельність бізнесу на належному рівні. Водночас керівникам підприємств необхідно знаходити баланс між обсягами власних і залучених фінансових ресурсів.

Мета – охарактеризувати вплив ризиків воєнного періоду на показники фінансового стану торговельних підприємств та обсяги їх позикового капіталу, а також розробити пропозиції щодо підвищення ефективності управління залученими коштами.

Результати. Проаналізовано вплив повномасштабного російського вторгнення на діяльність підприємств малого та середнього бізнесу та виявлено, що 45% таких компаній потребують незначних інвестицій для розвитку своєї діяльності. З початку російсько-української війни 38% підприємств торгівлі не припиняли свою діяльність, 24,7% припинили менше, ніж на місяць. Наголошено, що рентабельність власного капіталу підприємств торгівлі у 2022 р. знизилася на 47,2%, порівняно з попереднім аналогічним періодом. Аналіз результатів діяльності приватного виробничо-торговельного підприємства “ДЖІ-ЕН-ЕЛ” засвідчив погіршення його фінансового стану у 2022 р., зокрема коефіцієнта абсолютної ліквідності та автономії.

Висновки. Результати аналізу діяльності підприємств торгівлі до початку та після повномасштабного вторгнення, а також співвідношення власного та залученого капіталу дали змогу запропонувати заходи щодо удосконалення управління залученими ресурсами, а саме: покращення планування та прогнозування потреби у залучених коштах, збалансування обсягів власних і залучених ресурсів; розширення міжнародного партнерства та залучення інвесторів; підвищення ефективності використання залучених коштів та контролю за їх обсягом.

Ключові слова: власний капітал, поточні та довгострокові зобов'язання, фінансовий стан, коефіцієнт заборгованості, прибутковість діяльності, конкурентоспроможність, оцінка ефективності залучення.

Табл.: 2, рис.: 1, бібл.: 9.

Oksana KVASNYTSIA

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, oksana_kv@meta.ua

ORCID ID: 0000-0003-3003-7616

Yuriy GUDUS

Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, y.hudus@st.wunu.edu.ua

ORCID ID: 0009-0000-0717-1935

Oleh KLYMYK

Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, o.klymyk@st.wunu.edu.ua

ORCID ID: 0009-0004-7192-2392

MANAGEMENT OF INVOLVED FINANCIAL RESOURCES OF COMMERCIAL ENTERPRISES IN WARTIME CONDITIONS

Introduction. The financial resources of a commercial enterprise are represented by its own and borrowed funds. Own resources are the part of assets that remains after paying its obligations. The predominance of equity in the structure of financial resources means that the enterprise has higher financial stability, and if the majority of it is borrowed funds, this indicates a decrease in solvency and a deterioration in the financial condition of the company. However, in modern wartime conditions, commercial enterprises are forced to attract financial resources from various sources in order to stay on the market and maintain business profitability at the proper level. At the same time, enterprise managers need to find a balance between the volumes of their own and borrowed financial resources.

The purpose of the article is to characterize the impact of the war period risks on the financial condition of commercial enterprises and the volume of their loan capital, as well as to develop proposals for improving the efficiency of management of borrowed funds.

Results. The impact of the full-scale Russian invasion on the activities of small and medium-sized businesses was analyzed and it was found that 45% of such companies require minor investments to develop their activities. With the beginning of the enemy's armed invasion, 38% of trade enterprises did not stop their activities, 24,7% stopped for less than a month. It is emphasized that the profitability of trade enterprises' equity in 2022 decreased by 47,2% compared to the previous similar period. An analysis of the results of the activities of the Private Production

and Trade Enterprise “G-N-L” showed a deterioration in its financial condition in 2022, in particular, the absolute liquidity ratio and autonomy.

Conclusions. The results of the analysis of the activities of trade enterprises before and after the full-scale invasion, as well as the ratio of own and borrowed capital, made it possible to propose measures to improve the management of borrowed resources, namely: improving planning and forecasting the need for borrowed funds, balancing the volumes of own and borrowed resources; expanding international partnerships and attracting investors; increasing the efficiency of using control over the volume and use of borrowed funds. The proposed will improve the quality of management of financial resources of a trade enterprise during the war period.

Keywords: equity, current and long-term liabilities, financial condition, debt ratio, profitability of operations, competitiveness, assessment of the effectiveness of attraction.

JEL Classification: G32, L81, H56.

Постановка проблеми. Необхідною умовою для належного функціонування торговельного підприємства є достатній обсяг фінансових ресурсів та ефективне управління ними. За джерелами формування фінансові ресурси підприємства класифікуються на власні та залучені кошти. В період складної фінансової ситуації для економіки країни підприємства, особливо малого та середнього бізнесу, перебувають у пошуках джерел фінансової підтримки, необхідної для забезпечення їх життєдіяльності. Залучені кошти можуть виступати важливою частиною фінансування підприємств, проте їх використання спричинює певні ризики (нездатність виплачувати відсотки за кредитами, зменшення частини ресурсів, якими підприємство розпоряджається на власний розсуд тощо). У цьому контексті важливо значну увагу приділяти управлінню залученими коштами торговельних підприємств з метою забезпечення фінансової стійкості та здатності виплачувати відсотки за кредитами. У зв'язку з цим актуальним є дослідження шляхів покращення управління залученим капіталом на торговельному підприємстві, що дасть змогу підвищити його конкурентоспроможність та рентабельність діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблематика управління фінансовими ресурсами підприємств розглядається переважно з метою пошуку шляхів зміцнення власного капіталу.

Особливості функціонування торговельних підприємств досліджували Н. Валінкевич та М. Коценко, які визначили основні фактори впливу на діяльність таких підприємств, зокрема: глобалізація економіки, криза, спричинена пандемією коронавірусу, військовий стан в Україні. Водночас вчені наголосили на спроможності торговельних підприємств утримувати свій фінансовий стан на достатньому рівні [1, с. 5].

Г. Коптева зазначає, що розвиток торговельного підприємництва є інструментом забезпечення ефективного функціонування системи відтворення, каталізатором розвитку товарно-грошових відносин, соціальним інструментом зниження рівня безробіття та зниження рівня соціальної напруги, а також основним фактором задоволення споживчих потреб населення та бізнесу [2, с. 141].

Розкриваючи сутність поняття “фінансові ресурси”, науковці І. Румик, С. Плетенецька та О. Царенок вказують на проблематичність їх формування та використання в умовах воєнного стану. Вони довели залежність обсягів фінансових ресурсів від

розміру підприємства та спрямування діяльності й наголосили, що зростання власного капіталу є позитивним явищем, що свідчить про покращення фінансового стану підприємства [3, с. 11].

Також структуру фінансових ресурсів вивчала О. Потишняк, розглядаючи фактори, які впливають на фінансове забезпечення підприємств в умовах нестабільності економіки. Водночас автор слушно зауважує, що ефективне фінансове управління має охоплювати оперативний облік та контроль за раціональним використанням ресурсів [4, с. 68].

А. Азарова, А. Краєвська, Ю. Міронова та М. Літун досліджували інструменти управління заборгованістю і розглядали шляхи оптимізації видатків на обслуговування боргу та наголошували на важливості ризиків, які тягне за собою використання залученого капіталу [5, с. 30].

Разом з тим, незважаючи на значний науковий внесок вчених у розвиток підходів до управління фінансовими ресурсами підприємств, недостатньо глибоко досліджено питання щодо управління залученими коштами.

Метою статті є дослідження впливу ризиків воєнного періоду на показники фінансового стану торговельних підприємств та обсяги їх позикового капіталу, а також окреслення пропозицій щодо підвищення ефективності управління залученими коштами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнні дії створюють значні труднощі для функціонування торговельних підприємств України. Здійснення підприємницької діяльності у період війни супроводжується значними викликами як для економіки держави, так і її бізнес-середовища. Будучи одним із найбільш привабливих видів економічної діяльності, торгівля забезпечує споживчі потреби населення та бізнесу, а також є каталізатором розвитку МСП та джерелом наповнення бюджетів. Для торговельних підприємств найбільш вагомим наслідком воєнної агресії є

втрата торговельних потужностей як на окупованих територіях, так і в зоні активних бойових дій, а також зменшення внутрішнього ринку та погіршення споживчого попиту. Зниження купівельної спроможності населення негативно позначається на обсягах продажів, що призводить до ускладнення умов для ведення бізнесу. Внаслідок цього багато торговельних підприємств стикаються із необхідністю коригувати свої стратегії, адаптовувати асортимент продукції відповідно до потреб споживача й оптимізувати витрати. Обмеження доступу до деяких територій через воєнні дії призводить також до зростання витрат на логістику (яка була порушена через блокування портів Чорного моря) та забезпечення безпеки для торговельних підприємств, що, своєю чергою, впливає на цінову політику та конкурентоспроможність товарів.

З початком повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 р. підприємства торгівлі відчули на собі руйнівні наслідки війни через зупинення підприємницької діяльності у регіонах з найбільшою воєнною загрозою. Проблеми з постачанням запасів, пошкодження майна та інші поточні проблеми призвели до значного погіршення їх фінансового стану. За даними Державної служби статистики України, у 2022 р. кількість підприємств оптової та роздрібною торгівлі, які отримали збиток, зросла на 17,6% (з 15% до 32,6%), порівняно з показниками 2021 р. [6].

Основною проблемою для підтримання функціонування підприємств на належному рівні стала недостатність фінансових ресурсів. Слід зазначити, що у загальній кількості підприємств України мікро-, малим та середнім підприємствам (далі – ММСП) належить 65–67% [6]. За результатами оцінки діяльності ММСП, проведеної Центром економічного відновлення та міжнародною групою компаній ADVANTER GROUP, виявлено, що ці суб'єкти господарювання

мають обмежений доступ до фінансування. Так, запроваджена у 2022 р. державна програма пільгового кредитування “Доступні кредити 5-7-9%” виявилася для багатьох ММСП недоступною через адміністративні особливості [7]. За результатами опитування керівників ММСП щодо потреби в обсягах інвестицій для розвитку стратегій бізнесу, 45% представників компаній відповіли, що потребують інвестицій від 30 тис. до 300 тис. доларів США, а 15,7% – менше 30 тис. доларів США. Це доводить, що окремі програми фінансової підтримки здатні значно покращити фінансовий стан ММСП.

Як свідчать дані рис. 1, у 2021 р., тобто до початку повномасштабного вторгнення, 59,7% підприємств оцінювали свій фінансово-економічний стан як добрий, а 18% – як відмінний. Натомість у 2023 р. 30,2% ММСП вважали свій фінансово-економічний стан як поганий і лише 20% – добрий [7].

Аналіз впливу повномасштабного вторгнення на підприємства за видами економічної діяльності свідчить, що найбільше постраждали підприємства сфери будівництва, готельного бізнесу та туризму. Результати опитування керівників підприємств показали, що лише 11,5% будівельних компаній підтримувати свою безперервну

діяльність, а 26,3% змушені були припинити на півроку або більше. Найменше постраждали ММСП сектору інформаційних технологій і сільського господарства: 76,9% підприємств цих сфер продовжували безперервно працювати протягом усього періоду 2022–2023 рр. [7]. Серед підприємств торгівлі 38% взагалі не припиняли свою діяльність з початком повномасштабного вторгнення; 24,7% припинили менше, ніж на місяць та лише 4,7% – більше, ніж на 12 місяців.

Фінансову стійкість підприємства здатне забезпечити ефективне управління його власним капіталом, оскільки допомагає підвищити рентабельність. Як свідчать дані Державної служби статистики України, рентабельність власного капіталу підприємств торгівлі у 2022 р. знизилася на 47,2% (з 37,6% до -9,6%), порівняно з 2021 р. [6].

Важливим показником для оцінки фінансового стану є обсяги залученого та власного капіталу, на підставі яких визначається здатність підприємства покривати свої зобов'язання та підтримувати платоспроможність. Позиковий капітал у балансі підприємства – це сума довгострокових та поточних зобов'язань, а співвідношення позикового капіталу до власного дає змогу визначити коефіцієнт фінансової залежності (табл. 1).

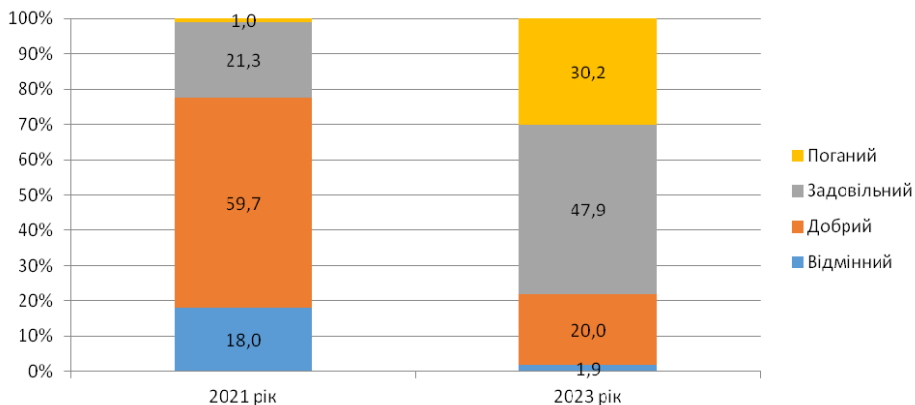

Рис. 1. Динаміка фінансових та економічних умов підприємств у 2021–2023 рр.*

* Побудовано на основі [7].

Таблиця 1

Показники фінансового стану підприємств торгівлі України у 2021–2023 рр.*

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Власний капітал, тис. грн	258634191,3	259904892,4	357938116,1
Довгострокові зобов'язання і забезпечення, тис. грн	128825244,8	150763760,8	164571858,0
Поточні зобов'язання і забезпечення, тис. грн	1905054155,0	1984434393,2	2186957524,3
Коефіцієнт фінансової залежності	7,9	8,2	6,6

* Складено на основі [6].

Як свідчать дані табл. 1, у 2022 р., порівняно з попереднім роком, коефіцієнт фінансової залежності підприємств торгівлі підвищився на 0,3, тобто відбулося зростання кредиторської заборгованості підприємств та підвищення ризику їх неплатоспроможності.

Для більш поглибленого аналізу варто розглянути фінансовий стан конкретного підприємства, діяльність якого зосереджена на сфері торгівлі. Аналіз динаміки показників фінансових ресурсів торговельних підприємств було проведено на прикладі приватного виробничо-торговельного підприємства “ДЖІ-ЕН-ЕЛ” (далі – ПВТП “ДЖІ-ЕН-ЕЛ”), яке спеціалізується на виробництві і торгівлі зерновими культурами (горох, ячмінь, нут, пшениця, люпин, соя, просо, рапс та інші), фруктами й овочами, кондитерськими виробами та іншими товарами [7]. Дані фінансової звітності підприємства дають змогу простежити динаміку змін стану фінансових ресурсів із початком повномасштабного збройного вторгнення в Україну (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що фінансовий стан підприємства у 2022 р. погіршився, зокрема зменшилися грошові обсяги у 34 рази, збільшилися довгострокові (на 47%) та поточні (на 14%) зобов'язання. Незважаючи на те, що зросла ефективність використання активів підприємства (на 4,4%), знизилася коефіцієнти абсолютної ліквідності на 38,7% та автономії – на 1,8%. Така динаміка вказує на зниження частини власного капіталу у фінансових ресурсах

підприємства та зростання фінансових ризиків [9].

Значення показника кредиторської заборгованості вважається оптимальним у разі, якщо воно ближче до 0. Проте коефіцієнт заборгованості ПВТП “ДЖІ-ЕН-ЕЛ” протягом аналізованого періоду дорівнював більше 20%, що свідчить про доволі високий обсяг боргових зобов'язань, порівняно з власним капіталом підприємства.

Незважаючи на те, що окремі показники у 2023 р. почали покращуватися, підприємство досі потребує удосконалення підходів до управління фінансовими ресурсами.

Для того, щоб підвищити здатність підприємства розраховуватися за взятими зобов'язаннями та підвищити фінансову стійкість, необхідно розробити заходи з управління залученими коштами.

Система управління капіталом має передбачати насамперед моніторинг обсягів власного капіталу та залучених коштів з метою обґрунтування їх оптимального співвідношення та визначення потреби у збільшенні обсягів залучених ресурсів.

Окрім цього, керівникам підприємств необхідно пам'ятати про можливість розширення джерел залучення, орієнтуючись на ті, що не призведуть до великих витрат з їх обслуговування; натомість обирати такі, що спрямовані на розвиток міжнародного партнерства, залучення інвестицій тощо. А також слід зосереджуватися на оцінці ефективності використання залучених ко-

Таблиця 2

Окремі показники фінансової звітності ПВТП “ДЖІ-ЕН-ЕЛ” у 2020–2023 рр.*

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Дохід (тис. грн)	220 995	240 039	259 933	342 719
Чистий прибуток (тис. грн)	11 954	4 284	7 469	10 908
Активи (тис. грн)	117 207	128 831	149 267	157 051
Гроші та їх еквіваленти (тис. грн)	9 659	16 652	483	870
Довгострокові зобов'язання (тис. грн)	15365	23 261	34 344	41 010
Поточні зобов'язання (тис. грн)	57 770	41 849	43 734	36 605
Власний капітал (тис. грн)	59 437	63 721	71 189	79 436
Коефіцієнт поточної ліквідності, %	104,3	166,4	208,55	253,6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, %	16,7	39,8	1,1	2,4
Коефіцієнт швидкої ліквідності, %	71,5	91,7	146,0	187,2
Коефіцієнт автономії, %	50,7	49,5	47,7	50,6
Рентабельність активів, %	10,2	3,3	5,0	6,95
Рентабельність власного капіталу, %	22,4	6,7	11,1	14,5
Чиста маржа, %	5,42	1,8	2,9	3,2
Коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом, %	109,8	110,2	122,6	123,7
Коефіцієнт заборгованості, %	49,3	32,5	29,3	23,3

* Складено на основі [9].

штів, наприклад за допомогою методу дисконтованого грошового потоку або інших методик. Не менш важливим є забезпечення належного контролю за використанням залучених коштів з метою своєчасного виявлення та застосування заходів щодо усунення небажаних відхилень.

Висновки. Проведений аналіз стану діяльності підприємств торгівлі показав, що повномасштабне російське вторгнення в Україну відобразилося на їх фінансовому стані, зокрема призвело до зниження їх здатності виконувати фінансові зобов'язання та за рахунок власного капіталу покривати витрати. Наголошено на необхідності зменшення частки залучених коштів у фінансових ресурсах торговельних підприємств, задля чого запропоновано удосконалити управління залученими фінансовими ресурсами шляхом:

- покращення планування та здійснення прогнозування потреб у додаткових ресурсах;
 - розробки збалансованої структури власних та залучених ресурсів;
 - розширення джерел залучення коштів за рахунок тих, що спрямовані на залучення інвестицій та потребують найменших витрат на обслуговування і сприяють розширенню міжнародного партнерства;
 - підвищення ефективності оцінювання використання залучених ресурсів та посилення контролю за цим процесом.
- Усе вищезазначене сприятиме підвищенню якості управління фінансовими ресурсами торговельного підприємства та покращенню конкурентоспроможності у період фінансової нестабільності.

Список використаних джерел

1. Валінкевич Н., Коценко М. Особливості функціонування торговельного підприємництва в умовах сучасних викликів. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. С. 1–6.

2. Коптева Г.М. Сучасний стан та тенденції розвитку підприємств роздрібної торгівлі. *Прийзовський економічний вісник*, 2019. Вип. 6 (17). С. 140–143. URL : http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/29.pdf.

3. Румик І., Плетенецька С., Царенко О. Особливості управління фінансовими ресурсами підприємств в умовах воєнного стану. *Вчені записки Університету “КРОК”*. 2023. Вип. 4. С. 9–19.

4. Потишняк О. М. Фінансова складова економічного розвитку молокопереробних підприємств. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2024. № 1. С. 67–71.

5. Азарова А., Краєвська А., Міронова Ю., Літун М. Моделі та методи управління залученим капіталом на підприємстві. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. Вип. 326(1). С. 27–31.

6. Діяльність підприємств. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm.

7. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. URL : <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>.

8. Інформація про приватне виробничо-торгівельне підприємство “ДЖІ-ЕН-ЕЛ”. URL : <https://jnl.ua/ua/suppliers>.

9. Фінансові показники приватного виробничо-торгівельного підприємства “ДЖІ-ЕН-ЕЛ” за 2020–2023 роки. URL : <https://clarity-project.info/edr/14224080/yearly-finances>.

Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 63, 1–6 [in Ukrainian].

2. Kopteva, G. M. (2019). The current state and trends in the development of retail enterprises. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovsk Economic Bulletin*, 6, 140–143. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/29.pdf.

3. Rumyk, I., Pletenetska, S., Tsarenok, O. (2023). Osoblyvosti upravlinnia finansovymy resursamy pidpriemstv v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of managing financial resources of enterprises under martial law]. *Vcheni zapysky Universytetu “KROK” – Scientific Notes of the University “KROK”*, 4, 9–19 [in Ukrainian].

4. Potyshniak, O. M. (2024). Finansova skladova ekonomichnoho rozvytku molokopererobnykh pidpriemstv [Financial component of economic development of dairy enterprises]. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 1, 67–71 [in Ukrainian].

5. Azarova, A., Kraievska, A., Mironova, Yu., Litun, M. (2024). Modeli ta metody upravlinnia zaluchenym kapitalom na pidpriemstvi [Models and methods of managing attracted capital at the enterprise]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 326(1), 27–31 [in Ukrainian].

6. Diialnist pidpriemstv [Activities of enterprises]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm.

7. Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini [Assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine]. Available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>.

8. Informatsiia pro pryvatne vyrobnycho-torhovelne pidpriemstvo “DZhl-EN-EL” [Information about the Private Production and Trade Enterprise “JNEL”]. Available at: <https://jnl.ua/ua/suppliers>.

9. Finansovi pokaznyky pryvatnoho vyrobnycho-torhovelnoho pidpriemstva “DZhl-EN-EL” za 2020–2023 roky [Financial indicators of the Private Production and Trade Enterprise “JNEL” for 2020–2023]. Available at: <https://clarity-project.info/edr/14224080/yearly-finances>.

References

1. Valinkevych, N., Kotsenko, M. (2024). Osoblyvosti funktsionuvannia torhovelnoho pidpriemnytstva v umovakh suchasnykh vyklykiv [Peculiarities of the functioning of commercial entrepreneurship in the face of modern challenges].